

การทูตใหม่: ดุลยภาพจากสามศาสตร์ เพื่อการขยายมโนทัศน์ต่อการทูตในศตวรรษที่ 21*

New Diplomacy: Equilibrium from three sciences to expanding perception to diplomacy in 21 century

ชญานิศร์ เมธาสิทธิ์วิกุล**

Chayanit Maethasitrawikul

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มุ่งเสนอเกี่ยวกับประเด็นการถดถอยของอำนาจรัฐซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากเครื่องมือทางการทูตแห่งรัฐ โดยศึกษาผ่านความเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์การศึกษา 3 ศาสตร์ ได้แก่ รัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ธุรกิจระหว่างประเทศ และเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ เพื่อขยายมโนทัศน์การนิยามและความเข้าใจต่อการทูตและนักการทูตในศตวรรษ 21

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การทูตธุรกิจ : อิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติอเมริกัน ต่อความสัมพันธ์สหรัฐ-อินโดนีเซีย ปี 2009-2018” หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2562

This article is part of Business Diplomacy : Influence of American Multinational Corporations to International Relations between U.S. and Indonesia since 2009-2018 Thesis, Master of Arts Degree field of study International Relations, Chulalongkorn University, Class of 2019

** สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.

Corresponding author, E-mail: chayanitmae@hotmail.com

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า อำนาจรัฐจากการใช้เครื่องมือทางการทูตไม่ได้ถดถอยจนเสื่อมไป หากแต่มีตัวแสดงที่มีบทบาทในลักษณะข้ามเขตแดน (transborder) อย่างมีพลวัตมากขึ้น โดยเพิ่มขึ้นทั้งวิธีการและความเข้มข้นของการมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงของรัฐอื่น ซึ่งผลแห่งการกระทำของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐสามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือระหว่างรัฐจนมีความคล้ายกับบทบาททางการทูตได้เช่นกัน

คำสำคัญ: รัฐศาสตร์, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, ธุรกิจระหว่างประเทศ, เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ, การทูต, นักการทูต

Abstract

The academic article is aimed to present the linkage between International Relations Science, International Business Science and International Political Economy Science for expanding perception and understanding to diplomacy and diplomat in 21 century.

Study result pointed out state power from diplomacy tool proceeding is not decline if dynamics of increasing a role of other actors by transborder. By the method and intension of international relations between states and all of this is the cause of changing of international relations by non-state actors. Moreover all of changing effect to traditional diplomacy role.

Keywords: International Relations, International Business, International Political Economy, Diplomacy, Diplomat

บทนำ

เมื่อเอ่ยถึงการทูต (diplomacy) และนักการทูต (diplomat) ความเข้าใจของนิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไปมักนึกถึงการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งเพื่อเตรียมไปเป็นนักการทูตหรือเป็นแขนงวิชาการที่ศึกษาวิธีการทางการทูตเพื่อดำรงไว้ซึ่งสันติภาพระหว่างประเทศ (peace keeping) หากแต่ในศตวรรษที่ 21 ต่างเกิดงานวิชาการที่กระตุ้นความคิดให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในมโนทัศน์ (perception) ที่มีต่อการทูตและนักการทูต เห็นได้จากตัวอย่างงานวิชาการ เช่น Foreign Policy in an era of digital diplomacy¹ หรือ Twiplomacy Study 2018² ซึ่งทั้งสองชิ้นงานตัวอย่างเป็นการศึกษาการทูตที่เปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ต่อเครื่องมือทางการทูตแบบจารีต ทั้งการดำเนินทางการทูตของเจ้าหน้าที่ทางการทูตเองหรือกระทั่งการดำเนินทางการทูตระดับสูงของผู้มีอำนาจ

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อได้สำรวจในศาสตร์การศึกษาอื่นนอกเหนือไปจากรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้แก่ ธุรกิจระหว่างประเทศ และเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศยังทำให้เกิดข้อค้นพบอีกว่า หลักแนวคิดและการปฏิบัติได้ชี้ให้เห็นว่าบรรษัทข้ามชาติมีบทบาทและหน้าที่เสมือนนักการทูตในศตวรรษที่ 21

เมื่อบรรษัทข้ามชาติเป็นตัวแสดงที่มีหน้าที่และบทบาทสำคัญทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 แล้วนั้น จึงทำให้เกิดประเด็นคำถามว่าแท้จริงแล้วการทูตและนักการทูตในศาสตร์ทางรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคืออะไรและคือใคร และงานวิชาการในรัฐศาสตร์เองได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในมโนทัศน์ต่อการทูตและนักการทูตอย่างไร ตลอดจนงานวิชาการศึกษาด้านอื่น

¹ Olubukola S. Adesina. (2016). **Foreign Policy in an era of digital diplomacy**. African Journal for the Psychological Study of Social Issues, Vol.19 (3), pp.169-189.

² Burson-Marsteller. **Twiplomacy Study 2018**. University of Southern California Center on Public Diplomacy. Retrieved from <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/>, (10 Feb 2019).

ที่ได้กล่าวมานั้น ทำให้จึงเป็นศาสตร์ที่ต้องนำมาให้ความสำคัญเพื่อทำความเข้าใจต่อการเกิดมิติทางการทูตใหม่

ทั้งนี้บทความยังต้องการเสนอกรณีศึกษาให้เห็นเป็นรูปธรรมจากกรณีศึกษาการทูตธุรกิจของบรรษัทอเมริกันในอินโดนีเซีย ซึ่งจะมีการเสนอให้เห็นเครื่องมือและวิธีการทางการทูตที่บรรษัทอเมริกันใช้เพื่อเจรจากับรัฐบาลอินโดนีเซีย

การทูตคืออะไร และนักการทูตคือใครในรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

แรกเริ่มเมื่อได้อินคำว่า “การทูต” และ “นักการทูต” นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปหรือแม้แต่ผู้ที่สนใจในแขนงรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มักศึกษาว่าการทูตหมายถึงเรื่องระหว่างรัฐต่อรัฐ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงทำให้จุดเริ่มต้นของการสำรวจความหมายและมโนทัศน์เริ่มที่การหาความหมายของคำ Joseph M. Siracusa³ เสนอว่า “โดยรากศัพท์ของคำว่า Diplomacy เมื่อย้อนกลับไปยุคกรีกโบราณถือว่าเป็นคำสามัญธรรมดา (diploma) สำหรับนักการทูต (Diplomat) ในยุคกรีกโบราณซึ่งใช้กับคนอาวูโส (presbeis) และต่อมาคำนี้ได้ถูกใช้ในฝรั่งเศส (Diplomatie) เพื่อใช้พูดถึงงานผู้ทำหน้าที่เจรจาต่อรอง” สอดคล้องกับ ที่มาของรากศัพท์นี้ของ Corneliu Bjola และ Markus Kornprobst⁴ ได้กล่าวไว้ว่า “คำว่า การทูต มีรากมาจากกรีก” จนในที่สุดการสำรวจความหมายของคำก็มาบรรจบที่พจนานุกรมด้านรัฐศาสตร์จาก The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy⁵ ระบุว่า “การทูต” หมายถึง 1. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่าง

³ Joseph M. Siracusa, **Diplomacy, A very short introduction** (Oxford Press Inc., New York, 2010), p.2.

⁴ Corneliu Bjola and Kornprobst, **Understanding International Diplomacy Theory, Practice and Ethics** (Routledge: New York, 2013), p.11.

⁵ G.R Berridge, Lorna Lloyd, and Alan James, **The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy** (Palgrave Macmillan: Great Britain, 2012), p.97.

รัฐที่มีอำนาจอธิปไตย (sovereign states) ผ่านเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในประเทศหรือต่างประเทศ ในเวลาต่อมาคือการมีสถานะเป็นสมาชิกของรัฐที่มีราชการแผนการทูต (diplomatic service) หรือ นักการทูตเฉพาะคราว (temporary diplomat) ดังนั้น แล้ว การทูตจึงหมายถึงการมีสถานะเป็นตัวแทนในองค์การระหว่างประเทศ (international organization) 2. การใช้ยุทธวิธีในการทำข้อตกลงกับผู้คน โดยการทูตในความเข้าใจด้านนี้หมายถึงทักษะซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำกับการทูต 3. ความพยายามใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นเพื่อผลักดันการเจรจาระหว่างประเทศ (negotiations) โดยไม่เจาะจงว่าเป็นเรื่อง ระหว่างรัฐ (inter) หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในรัฐ (intrastate conflicts) อันถือว่าการทูตก็ทาง การ (track two diplomacy) 4. นโยบายต่างประเทศ มีการใช้คำว่า การทูต ในทำนองเดียวกัน ในขณะที่ “นักการทูต” (diplomat) หมายถึง 1) บุคคลที่มีความสามารถขั้นสูงในการเจรจาทักษะด้านการทูต และมีฐานะเป็นสมาชิกของราชการแผนการทูต (diplomatic service) 2) ความหมายทั่ว ๆ ไปจะหมายถึงบุคคลที่มีความสามารถแบบธรรมชาติดั้งเดิมในการติดต่อสมาคมกับงานการทูต จึงเป็นที่สังเกตว่ารากฐานของคำใช้เรียก “การทูต” นั้นไม่ได้เริ่มจากการเกี่ยวข้องกับอำนาจอธิปไตยของรัฐ แต่เป็นการให้ภาพถึงผู้ที่ทำหน้าที่เจรจาต่อรองหรือเป็นบุคคลที่มีสถานะทำให้ความเคารพด้วยความอาวุโส ดังนั้นเมื่อสำรวจงานวิชาการด้านรัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่นำเสนอประเด็นทางการทูตแล้วนั้น คำว่า “การทูต” และ “นักการทูต” จึงไม่สามารถยึดเอาเป็นหมุดหมายเพียงอันหนึ่งอันเดียวได้อย่างเป็นเอกฉันท์ เนื่องจากขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้เขียนและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้ ความไม่เป็นเอกฉันท์ก็สามารถแยกงานวิชาการได้เป็นสองประเภท ได้แก่ งานวิชาการที่มีมโนทัศน์ต่อการทูตแบบยึดโยงอยู่กับอำนาจอธิรัฐและงานวิชาการที่ขยายมโนทัศน์ต่อการทูตและนักการทูต

งานเขียนที่มีมโนทัศน์ต่อการทูตแบบยึดโยงอยู่กับอำนาจอธิรัฐจะหยิบยกประเด็นสภาพอนาธิปไตย เพื่อชี้ให้เห็นว่าการทูตเป็นเครื่องมือและบทบาทของนักการทูตเป็นวิธีการที่ถูกใช้เพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับรัฐ เช่น

Diplomacy⁶ World Order⁷ The Evolution of international society⁸ เป็นต้น ซึ่งในภาพรวมทั้งสามเล่ม ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการทูตที่มีบริบททางระบบระหว่างประเทศเป็นตัวกำหนดวิธีการของการทูต

อย่างไรก็ตาม แม้งานทางรัฐศาสตร์ที่มีการยึดมั่นโน้ตส์ต่อการทูตและบทบาทของการทูตกับการสร้างสันติภาพผ่านอำนาจอธิปไตยของรัฐ ก็ยังมีการนิยามที่คลุมเครือ โดยบรรพต กำเนิดศิริ⁹ เสนอว่า เซอร์ แฮโรลด์ นิโคลสัน กล่าวไว้ว่า “การทูตพัฒนามาจากการที่มนุษย์เริ่มคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน การทูตจึงน่าจะมีพัฒนาการพร้อม ๆ กับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เป็นสังคมหรือประชาคม ดังนั้น ระบบการทูตจึงถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกในอารยธรรมเมโสโปเตเมียหรืออารยธรรมอักษริม”¹⁰ แต่ Paul Sharp¹¹ มีทรรศนะว่า “การทูตและนักการทูตยังคงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ แต่ความเข้าใจของคนโดยส่วนใหญ่จะมีโน้ตส์โยงถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการ แท้ที่จริงแล้วก็ยังคงเป็นความเข้าใจที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ทางการเมือง (political will) แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังคงมีความเชื่อและศรัทธาในคำว่า การทูตจะเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพ” ในขณะที่ทรรศนะของ G.R. Berridge¹² เสนอว่า “การทูตเป็นเครื่องมือสำคัญที่รัฐทำให้นโยบายต่างประเทศสำเร็จลุล่วง” ตลอดจนการค้นหาข้อมูล

⁶ โปรดดู Henry Kissinger, **Diplomacy**. (Simon & Schuster, 1995)

⁷ โปรดดู Henry Kissinger, **World Order**. (Penguin Books Ltd.: London United Kingdom, 2014)

⁸ โปรดดู Adam Watson, **The Evolution of international society: A comparative historical analysis**. (Routledge: London and New York)

⁹ บรรพต กำเนิดศิริ, **ประวัติศาสตร์การทูต ตั้งแต่การประชุมที่กรุงเวียนนา ค.ศ. 1815 จนถึงจุดเริ่มต้นของสงครามเย็นปี ค.ศ. 1947** (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ, 2553)

¹⁰ บรรพต กำเนิดศิริ, **ประวัติศาสตร์การทูต ตั้งแต่การประชุมที่กรุงเวียนนา ค.ศ. 1815 จนถึงจุดเริ่มต้นของสงครามเย็นปี ค.ศ. 1947** (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรุงเทพฯ, 2553), น.25.

¹¹ Paul Sharp, **Diplomatic Theory of International Relations** (New York: 2009), p.1-2.

¹² G.R. Berridge, **Diplomacy Theory and Practice** (Fifth Edition) (Palgrave Macmillan: New York, 2015)

ในประเด็นคำถามที่ว่า ใครคือผู้ทำหน้าที่นักการทูตเป็นท่านแรก Tom Fletcher¹³ เสนอว่า “เราไม่สามารถกล่าวได้ว่าใครทำหน้าที่เป็นนักการทูตคนแรก ในประวัติศาสตร์การทูต เพราะเราไม่รู้จักชื่อของเขา” ดังนั้น การทูตจึงเป็นการนิยาม ที่ถูกนำมาผูกติดกับการเมืองระหว่างประเทศ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็น เครื่องมือในการสร้างสันติภาพในสังคมระหว่างประเทศ

ในอีกด้านหนึ่ง งานวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 มีการนำเสนอ มโนทัศน์ต่อการทูตและนักการทูตที่ขยายออกจากรอบแนวคิดที่ยึดโยงอยู่กับ อำนาจอธิปไตยของรัฐอย่างหลากหลาย ได้แก่ Marcus Holmes¹⁴ เสนอว่า เทคโนโลยี โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลให้การส่งสารผ่านช่องทางดังกล่าวเป็น รูปแบบปฏิบัติการ (platform) แทนการสื่อสารแบบเผชิญหน้า โดยประเด็นสำคัญคือ เมื่อบุคคลสำคัญในระดับระหว่างประเทศสื่อสารลงไป สื่อออนไลน์ก่อให้เกิดพลวัต (dynamic) ที่มหาศาลและรวดเร็วอย่างมาก ดังนั้น การทูตไม่จำเป็นต้องนึกถึงวิธีการ เจรจาในรูปแบบเดิมอีกต่อไป สอดคล้องกับ Keith และ Richard ที่เสนอว่า “ในโลกที่ซึ่งสงครามคือโศกนาฏกรรมของทุกคน และเป็นฝันร้ายของทุกคน ดังนั้น แล้วการทูตถือเป็นเรื่องของทุกคน”¹⁵

อีกทั้ง Nicholas Westcott¹⁶ เสนอให้เห็นว่าการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสาร และการติดต่อผ่านเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ทำให้การเจรจาต่อรองของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐมีอำนาจมากขึ้น และยังส่งผลต่อการกำหนดความคิดต่อผู้กำหนดนโยบาย

¹³ Tom Fletcher, **The Naked Diplomat: Understanding Power and Politics in the Digital Age**, (Great Britain: 2017), p.1.

¹⁴ Marcus Holmes, Digital Diplomacy and International Change Management, **Digital Diplomacy Theory and practice** Edited by Corneliu Bjola and Marcus Holmes. (Routledge: New York, 2015), p.24-31.

¹⁵ Keith Hamilton and Richard Langhorne. **The Practice of Diplomacy its evolution theory and administration**. (Routledge: New York, 1995)

¹⁶ Nicholas Westcott, 'Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations' **Oxford Internet Institute**, Research Report 16 (July 2008). <https://www.oii.ox.ac.uk/archive/downloads/publications/RR16.pdf>

ของรัฐบาลด้วย เช่นเดียวกับงานวิชาการของ P.Seib¹⁷ ในชื่อ Real-time Diplomacy: Politics and Power in the Social Media era ซึ่งมีสาระตะกอบอยู่ที่การเสนอว่าสื่อสังคมออนไลน์ทำให้ประชาชนตลอดจนตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐกลายเป็นนักการทูตได้จากการรายงานสถานการณ์ภายในประเทศของตนเอง ซึ่งเทคโนโลยีนี้สามารถถือสื่อถึงคนได้อย่างไร้ดินแดน จนเกิดเป็นปรากฏการณ์นักข่าวภาคประชาชน (citizen journalists) องค์การของรัฐบาลหรือผู้กำหนดนโยบายเองจึงได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรากฏการณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเมื่อมองจากสิ่งที่ผู้เขียนเสนอนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เปรียบเสมือนประชาคมตึกอย่างไม่เป็นทางการจากภาคประชาชนที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาลไม่ต่างจากการทำประชาคมตีในรูปแบบเก่า

ยิ่งไปกว่านั้นงานเขียนใน Modern Diplomacy ภายใต้วลี Firms as diplomatic actors¹⁸ ซึ่งให้เห็นว่าบริษัทเป็นเสมือนนักการทูตมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 แล้ว เนื่องจากพวกเขาต้องปกป้องทรัพย์สินที่พวกเขานำไปลงทุนด้วยการใช้วิธีการเจรจาต่อรองกับคนที่มีอำนาจในเขตพื้นที่ที่พวกเขาเข้าไปดำเนินการ อีกทั้งยังต้องต่อรองเพื่อเป็นการสร้างตลาดเพื่อรองรับการขยายธุรกิจของพวกเขาด้วย

มนทัศน์ต่อการทูตจากงานวิชาการรัฐศาสตร์ทั้งสองกลุ่มนี้ เป็นเสมือนพัฒนาการของการขยายมุมมองต่อการทูต โดยงานที่ผลิออกมาหลังสงครามเย็นมักเป็นการอธิบายการทูตผ่านสภาพอนาธิปไตยนั่นคือสงครามโลกทั้งสองครั้ง ซึ่งสงครามเป็นสิ่งที่รัฐศาสตร์พยายามนำเอาบทเรียนในอดีตมาศึกษาเพื่อป้องกันไม่ให้ระบบระหว่างประเทศ (international system) พังทลายจนนำไปสู่สงครามอีก แต่เมื่อเข้าสู่คร่อมสมัยในศตวรรษที่ 21 มีการผลิตงานเขียนที่อธิบายผ่านเลนส์ Cosmopolitanism หรือแนวคิดแบบพลเมืองโลกมากยิ่งขึ้นโดยอธิบายผ่านบทบาทการทูตที่สะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการว่า ปัจจุบันระเบียบโลกได้เข้าสู่ยุคสังคมระหว่างประเทศ (International community) ข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศ

¹⁷ โปรดดู **Real-time Diplomacy: Politics and Power in the Social Media Era** (Palgrave Macmillan: United States, 2012)

¹⁸ Andrew F. Cooper, Jorge Heine and Ramesh Thakur. **The Oxford Handbook of Modern Diplomacy**, (Oxford University Press ,2015) p.192 -195.

ไม่ได้เป็นเพียงความลับหรือเป็นข้อมูลทางการทูตเท่านั้นแล้ว อีกทั้งยังยอมรับบทบาทของบรรษัทข้ามชาติจนเปรียบเสมือนบทนักการทูต เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เราผูกพันถึงกันอยู่นั้น แท้จริงแล้วนั่นคือความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศมาตลอดหลายศตวรรษ ดังนั้น การทูตและนักการทูตจึงต้องขยายกรอบมโนทัศน์ออกไปยังตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ อย่างบรรษัทข้ามชาติเป็นอาทิ ในฐานะตัวแสดงที่มีบทบาทต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น

ศาสตร์ทางธุรกิจระหว่างประเทศเกี่ยวข้องกับความเป็นนักการทูตได้อย่างไร

ธุรกิจระหว่างประเทศ (International Business) มักเป็นที่เข้าใจว่าเป็นศาสตร์ของการทำธุรกิจข้ามประเทศ (International business transaction) และดำเนินการโดยนักธุรกิจ (businessman) แต่หากพิจารณาถึงมิติทางความคิดทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ พบว่าแท้จริงแล้วเป็นศาสตร์ที่ทำให้นักธุรกิจที่ต้องดำเนินกิจการในต่างแดนมีวิสัยทัศน์และการกระทำไม่ต่างจากการเป็นตัวแทนรัฐ ไม่ว่าจะเป็นกลยุทธ์การควบกิจการ (merger) หรือกลยุทธ์การเข้าถึงตลาด (market access) จากวิธีการลงทุนโดยตรง (Foreign Direct Investment: FDI) เป็นต้น

จนในที่สุดเกิดการนิยามพฤติกรรมแสวงหากำไรของบรรษัทข้ามชาติผ่านตลาดข้ามดินแดนหรือตลาดระหว่างประเทศว่าเป็น การทูตธุรกิจ (Business Diplomacy: BD) โดยเป้าหมายคือการจัดการความเสี่ยงในการทำธุรกิจ ซึ่งแตกต่างจากการทูตเศรษฐกิจ (Economic diplomacy) เนื่องจากเป็นการกระทำของรัฐบาลเพื่อพัฒนาเงื่อนไขต่าง ๆ ทางการค้าของบริษัทรัฐ¹⁹ โดยการจัดการความเสี่ยงของบริษัทนั้น ตัวแทนของบริษัทต้องทำข้อตกลงกับหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือ

¹⁹ Jennifer Kesteleyn, Shaun Riordan, Huub Ruël. (2014). Introduction: Business Diplomacy. The Hague Journal of Diplomacy, 9 (2014), pp.303-309.

ภาคเอกชนด้วยกัน ดังนั้น หน้าที่ในบริบทดังกล่าวคือ การยึดถือสัญชาตญาณนักการทูต (sense of diplomat) สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์สายธุรกิจระหว่างประเทศของ Floris Betlem²⁰ ที่นำเอาคำนิยาม การทูตธุรกิจ (Business Diplomacy) จาก Saner²¹ มาเป็นกรอบงานซึ่งหมายถึงการสร้างและการรักษาความสัมพันธ์ในแง่ดีจากการทำหน้าที่ของตัวแทนบริษัทหรือผู้บริหารกับรัฐบาลที่เข้าไปลงทุนและผู้ถือหุ้นร่วมบริษัทด้วย ทั้งนี้เพื่อการสร้างบรรยากาศที่ดีทางธุรกิจ และจากการวิจัยพบว่าขนาดของธุรกิจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการทูตธุรกิจในประเทศที่เข้าไปลงทุน (Host Country) นอกจากนั้น อีกรงานที่ยืนยันบทบาทการทูตของนักธุรกิจคือ Barry Maude (2014)²² ที่รวบรวมทั้งแนวคิดและกลยุทธ์ในการเจรจาของนักธุรกิจเมื่อต้องไปดำเนินการในต่างแดนซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานแบบนักการทูต เพื่อรักษาผลประโยชน์ของบริษัทในสัญชาติตนเองซึ่งไม่ต่างจากที่นักการทูตต้องรักษาผลประโยชน์ให้กับประเทศของตน

เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศกับมุมมองต่อ ความเป็นนักการทูต

เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy) เป็นแขนงวิชาที่ศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ โดยทศวรรษที่ 1960 จนถึง 1970 ประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองได้ลดความสำคัญลง

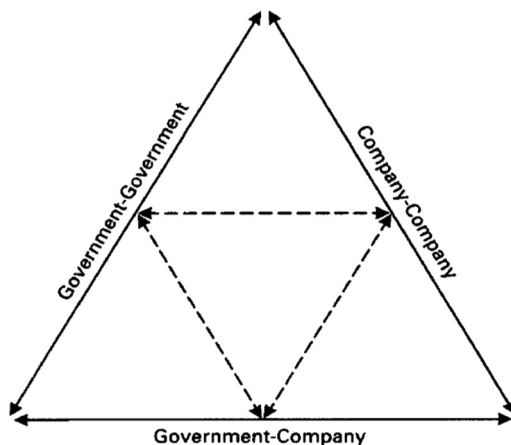
²⁰ Huub Ruel, Tim Wolters and Raymond Loohuis, "Business diplomacy in multinational corporations (MNCs): An exploratory study," (Windesheim University of Applied Sciences, School of Business, Media and Law).

²¹ Saner R. Yiu L. and SØndergaard M. (2000). Business Diplomacy management: A core competency for global companies. **The Academy of Management Executive**, Vol.14 (No.1), pp.80-92.

²² Barry Maude, **International Business Negotiation: Principles and Practice**. (Palgrave macmillan: China, 2014)

ประเด็นการศึกษาจึงได้เปลี่ยนแปลงไปสู่มิติทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะบทบาทบริษัทข้ามชาติ²³ เพราะอันที่จริงแล้วระหว่างศตวรรษที่ 16 ถึง 18 บรรดาบริษัทการค้าระหว่างประเทศ เช่น อังกฤษ ดัตช์ และบริษัท French East India Companies และ the Hudson's Bay Company ก็ทำกิจกรรมธุรกิจข้ามแดนกันอย่างหลากหลาย²⁴

จากข้างต้นปฏิเสธไม่ได้ว่าบทบาทของบริษัทข้ามชาติก่อกำเนิดความสำคัญมาอย่างยาวนาน จนนำมาสู่การตั้งข้อสันนิษฐานและกรอบความคิดเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับพฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติ โดยแนวคิดที่สะท้อนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากบทบาทของบริษัทข้ามชาติมากที่สุด คือ แนวคิดของ Susan Strange ซึ่งกล่าวไว้ว่าธุรกิจระหว่างประเทศเป็นลักษณะเด่น (feature) ของเศรษฐกิจโลก

ภาพที่ 1 โมเดลความสัมพันธ์สามด้าน (Triangular Diplomacy)

ที่มา: John Stopford & Susan Strange (1991)

²³ กุลลณี มุททากลิน. ประเทศไทยกับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ. สืบค้นจาก <https://www.stou.ac.th/schoolsweb/sec/UploadedFile/60341-3.pdf>

²⁴ Theodore H. Cohn. **Global Political Economy: Theory and Practice** (Fifth Edition). (Pearson: United States, 2010), p.254.

จากการให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติในแนวคิดของเสจรนท์ ทำให้เกิดโมเดลความสัมพันธ์สามด้าน (Triangular Diplomacy) โดยการศึกษาเศรษฐกิจการเมืองในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หัวใจหลักของโมเดลคือรูปแบบการต่อรองระหว่างรัฐ-รัฐเปลี่ยนไป รัฐจำเป็นต้องเจรจากับบริษัทข้ามชาติด้วย ยิ่งไปกว่านั้นบริษัทมีบทบาทเป็นนักการทูต (firm as diplomat) อีกทั้งพลวัตทางเศรษฐกิจของพวกเขาส่งผลต่อการกำหนดนโยบายของประเทศในการรับการลงทุน (host country) ดังนั้น รัฐบาลประเทศรองรับการลงทุน (host government) ไม่สามารถวางนโยบายได้อย่างเป็นอิสระ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนว่าอำนาจอธิปไตยของรัฐ (sovereignty of state) ไม่ได้มีอย่างสมบูรณ์ แต่ได้รับอิทธิพลจากบริษัทข้ามชาติด้วย นอกจากนี้ยังมีโมเดลของ Raymond Vernon ในโมเดลการเจรจาล้าสมัย (the Obsolescing bargain model) สู่โมเดลการเจรจาทางการเมือง (the Political bargaining model) ของ Eden และ Lenway²⁵ โดยเสนอว่าการเจรจาของบริษัทข้ามชาติไม่สามารถวิเคราะห์ได้ผ่านเพียงธุรกิจระหว่างประเทศเท่านั้น แต่มันเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังทางการเมือง จึงควรแก่การนำมาพัฒนาการศึกษาระหว่างความสัมพันธ์ของรัฐบาลและธุรกิจระหว่างประเทศในศตวรรษที่ 21 (International Business and Government Relations in the 21st Century)

กรณีศึกษาการทูตธุรกิจของบริษัทข้ามชาติอเมริกันในอินโดนีเซีย

จากศาสตร์ทางธุรกิจระหว่างประเทศที่นิยามหลักปฏิบัติของบริษัทข้ามชาติเมื่อเข้าไปลงทุนในต่างประเทศว่าเป็นการทูตธุรกิจ (business diplomacy) ประกอบกับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศของชูซาน เสตรนจ์ ที่เสนอการทูตระหว่างบริษัทข้ามชาติจากประเทศพัฒนาแล้วที่เข้าไปลงทุนในประเทศ

²⁵ Lorraine Eden, Stefanie Lenway and Douglas A. Schuler. From the Obsolescing bargain to the Political bargaining model in Robert Grosse (Eds.), **International Business and Government Relations in the 21st Century**. (UK: Cambridge University Press, 2005). pp.253-271.

กำลังพัฒนาว่าเป็นมิติทางการทูตใหม่ (new diplomacy dimension) สะท้อนให้เห็นว่าบรรษัทข้ามชาติเป็นตัวแสดงที่มีพลังในการสร้างกรอบเจรจากับรัฐบาลของประเทศที่เข้าไปลงทุนได้โดยตรง

ทั้งนี้ บทบาทของบรรษัทข้ามชาติที่เป็นการทูตใหม่นั้นมีเครื่องมือเพื่อสร้างอำนาจในการเจรจากับรัฐบาลของประเทศที่เข้าไปลงทุน (host country) โดยเครื่องมือที่บรรษัทอเมริกันใช้เพื่อจุดประสงค์สองอย่าง ได้แก่ ประการแรกคือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบรรษัทอเมริกันในอินโดนีเซียด้วยกัน ประการต่อมาคือ การรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างพลังในการเจรจากับรัฐบาลอินโดนีเซียหรือมีลักษณะของการรวมกลุ่มผลประโยชน์ (collective interest group) และเมื่อนำโมเดลของสเตรนจ์และปรียุกต์องค์ความรู้ของแต่ละด้านตามที่ได้เสนอมานเป็นเลนส์ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์หอการค้าอเมริกันในอินโดนีเซีย (American Chamber of Commerce in Indonesia: AMCHAM) พบว่าบรรษัทข้ามชาติอเมริกันสร้างพันธมิตรภายในหอการค้าอเมริกัน ซึ่งมีโครงสร้างองค์กรที่แบ่งหน้าที่กันอย่างเป็นระบบกึ่งราชการ สมาชิกบรรษัทข้ามชาติอเมริกันต่างมีระดับเศรษฐกิจ (economic of scale) ขนาดใหญ่ เช่น ExxonMobil โดยมีขนาดเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับขนาดเศรษฐกิจของประเทศ ExxonMobil มีขนาดเศรษฐกิจอยู่ลำดับที่ 20 รองจากประเทศสวีเดน²⁶ หรือ Cargill ซึ่งมีความสำคัญต่อการส่งออกธัญพืชในเศรษฐกิจสหรัฐฯ 25 เปอร์เซ็นต์²⁷ ในทางการเมืองนั้น ปี ค.ศ. 2010 Cargill ใช้เงินทั้งหมด 1.4 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในการวิ่งเต้นทางการเมืองกับสหรัฐฯ²⁸ อีกทั้งยังมีบริษัท Coca-Cola, Freeport-Mcmoran เป็นต้น โดยจากการทำงานขององค์กรนั้น จะมีการดำเนินงานผ่านตัวแทนของสมาชิกบรรษัทอเมริกัน ซึ่งมีอำนาจมากกว่า

²⁶ Milan Babic, Jan Fichtner and Eelke M. Heemskerk, 'States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics', **The International Spectator Italian Journal of International Affairs**, No.4 (2017), 20-43.

²⁷ Cargill. (n.d). **Putting Profits before people & planet**. Retrieved from :http://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/rainforestactionnetwork/legacy_url/384/ran_cargill_factsheet.pdf?1402698105.p.3

²⁸ Ibid.,p.4

ในการเจรจากับข้าราชการและตัวแทนรัฐบาลอินโดนีเซียเห็นได้จากที่ Andrew White กล่าวถึงการทำงานขององค์กร โดยขั้นแรกคือการปรึกษาหารือปัญหาของการดำเนินธุรกิจจากแต่ละบรรษัทอเมริกันในอินโดนีเซียภายในหอการค้าเอง จากนั้นจึงเป็นการสร้างการประชุมระหว่างฝ่ายหอการค้าอเมริกันในอินโดนีเซีย (AMCHAM) และฝ่ายรัฐบาลอินโดนีเซีย ทั้งนี้เพื่อยื่นเรื่องที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคของการดำเนินธุรกิจของบรรษัทอเมริกันในอินโดนีเซีย ในทางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลสหรัฐฯ และหอการค้ายังพบว่าผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานกิตติมศักดิ์คือตัวแทนการทูตแห่งรัฐของสหรัฐฯ ในตำแหน่งเอกอัครราชทูตแห่งสหรัฐฯ

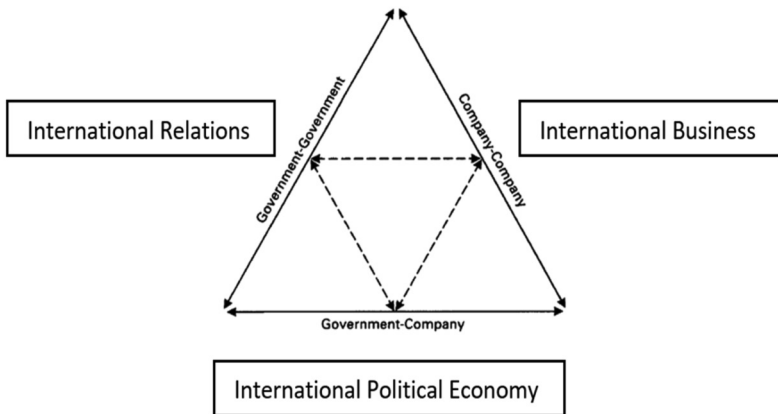
นอกจากนี้สิ่งที่พิเศษมากกว่าคือการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรด้วยกัน กล่าวคือ โครงสร้างผู้บริหารองค์กรและ US-ASEAN Business Council คือบรรษัทอเมริกันเดียวกัน เช่น ExxonMobil เป็นสมาชิกชั้นพิเศษของหอการค้า ในขณะที่เดียวกันก็เป็นรองกรรมการใน US-ASEAN Business Council เช่นเดียวกัน ทำให้พลังทางเศรษฐกิจภายใต้องค์กรทั้งสองนี้มีมากขึ้นเห็นได้จาก ตัวอย่างการพบปะระหว่างบรรษัทอเมริกันและอินโดนีเซียโดยตรงผ่าน US-ASEAN Business Council²⁹ ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางการเมืองและยังมีบทบาทในการเจรจาการค้า-การลงทุนกับอินโดนีเซียกับข้าราชการอินโดนีเซียตลอดจนผู้นำประเทศ เช่น ExxonMobil เข้าพบกับ โจโก วิโดโด ประธานาธิบดี ประเทศอินโดนีเซียเพื่อแสดงความพอใจที่ โจโก วิโดโด ปรับเปลี่ยนและผ่อนคลายกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้มีความคล่องตัวและยังตรงกับการทำงานแบบสหรัฐอเมริกา³⁰ เป็นที่ชัดเจนว่าผู้นำอินโดนีเซียให้ความสำคัญกับบรรดาบรรษัทข้ามชาติภายใต้การรวมกลุ่มหอการค้าในฐานะคู่เจรจาในประเด็นการค้า-การลงทุน ดังนั้น บทบาทดังกล่าวจึง

²⁹ US-ASEAN Business Council. (2016). **U.S. Companies Meet Indonesian Government to Discuss Trade and Investment**. Retrieved from <https://www.usasean.org/press-release/2016/10/19/us-companies-meet-indonesian-government-discuss-trade-and-investment>

³⁰ Media Monitoring Oil and Gas, "Look for ExxonMobil Investment Opportunities to Meet Jokowi", **Media Monitoring Oil and Gas**, <http://www.monitoringoil.com/2018/11/look-for-exxonmobil-investment.html>, (22 February, 2019).

ไม่ต่างไปจากบทบาทของนักการทูต (diplomacy act) ตามที่ Susan Strange ได้เสนอไว้

นอกจากนั้นสิ่งที่ทำให้บริษัทข้ามชาติมีพลังในการเจรจา และมีบทบาทเป็นนักการทูตในการต่อรองผลประโยชน์มาจากความต้องการของประเทศรองรับการลงทุนเองด้วย กล่าวคือ ในหลายกรณีผลประโยชน์ของประเทศกำลังพัฒนาก็ทับซ้อนกับผลประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติเช่นเดียวกัน เห็นได้จากกรณีอินโดนีเซียในสมัยของ โจโก วิโดโด มีความต้องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ จึงทำให้รัฐบาลต้องให้บริษัทข้ามชาติอเมริกันเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาประเทศลงทุนพัฒนาโครงสร้างการbin³¹

ภาพที่ 2: ภาพโมเดลประยุกต์

ที่มา: ผู้เขียนประยุกต์จาก John Stopford & Susan Strange (1991)

³¹ U.S. Embassy & Consulates in Indonesia. "U.S.-Indonesia Deepen Cooperation on Aviation Sign MOU on Increased Technical Aviation Support" 10 June, 2015. <https://id.usembassy.gov/u-s-indonesia-deepen-cooperation-on-aviation-sign-mou-on-increased-technical-aviation-support/>

สรุปผล

จากสามศาสตร์ที่ได้อภิปรายไปทั้งหมดนั้น จะเห็นได้ว่าแต่ละศาสตร์ต่างมีจุดเชื่อมโยงในการสร้างบทบาทความเป็นนักการทูต เพียงแต่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ภายในศาสตร์ต่างกัน ทูทิกจะระหว่างประเทศสร้างกลยุทธ์ทางทูทิกเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ทางกำไรสูงสุด เศรษฐศาสตร์มุ่งศึกษาความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจและการเมือง รัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ในระบบระหว่างประเทศ (International System) เพื่อแสวงหาวิธีการให้สังคมโลก (world society) อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่หากนำสามศาสตร์มาเชื่อมโยงเพื่อทำความเข้าใจในแต่ละด้านความสัมพันธ์ตามภาพที่ 2 โดยเอาองค์ความรู้ด้านทูทิกจะระหว่างประเทศ (International Business) มาทำความเข้าใจสิ่งที่นักทูทิกมุ่งหวังในการเข้าไปทำทูทิกข้ามดินแดน จะทำให้สามารถคาดการณ์พฤติกรรมและความต้องการของโมเดลทูทิก (Business Model) จนนำไปสู่การเรียนรู้และถอดรหัสมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างบริษัท-บริษัทได้ ในขณะที่องค์ความรู้เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy) ยอมรับการมีตัวตนและบทบาทของบริษัทข้ามชาติได้อย่างเด่นชัดเพื่อทำความเข้าใจระหว่างอำนาจทางการเมืองและทูทิก (Politics and Business)

จากที่กล่าวมา หากนำจุดเชื่อมโยงของทั้งสามศาสตร์มาใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์จะทำให้เข้าใจมิติความสัมพันธ์สามด้าน (Triangular Diplomacy) ของ Strange ได้ และท้ายที่สุดนั้น คือ ความสามารถทำความเข้าใจการวางนโยบายทั้งเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศใดประเทศหนึ่งที่ต้องการศึกษาได้อย่างรอบด้าน แม้เพียงคำ (word) ที่ใช้เรียกจะไม่สามารถเรียกแทนกันเพื่อสร้างมโนทัศน์ร่วมกันได้ (common perception) แต่บทบาทและความสำคัญรวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องที่มีผู้พิสูจน์ให้ได้ศึกษาแล้ว ดังนั้น การทูตและบทบาทของนักการทูตต้องถูกตีความให้กว้างเพื่อการศึกษาและทำความเข้าใจกับความท้าทายใหม่

ในศตวรรษที่ 21 ดังคำกล่าวที่ว่า “นักธุรกิจคือเจ้าหน้าที่สาธารณะที่เป็นผู้ดำเนินการในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดตัวจริง”³² ซึ่งเจ้าหน้าที่สาธารณะคือการทำหน้าที่ทั้งผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของบรรษัทตัวเองและผลประโยชน์ของบรรษัทนั้นก็ป็นรายได้หรือผลประโยชน์ของประเทศตามสัญญาประชาคมตามลำดับ ซึ่งบทบาทของบรรษัทอาจเห็นได้จาก งานชื่อว่า International Mediation-The Art of Business Diplomacy³³ มีเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทูตธุรกิจเพราะให้ความสำคัญกับการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อการดำเนินธุรกิจให้ราบรื่น ไม่ว่าองค์กรธุรกิจนั้นจะอยู่ในระดับใด สิ่งที่ทำหยาบคือการพยายามไกล่เกลี่ยให้อุปสรรคที่เจอลดลง หรือเป็นการเจรจากับผู้ร่วมลงทุนในธุรกิจ กับคู่ค้า กับคู่แข่ง หรือเพื่อการสร้างที่ทางที่จะเป็นประโยชน์กับธุรกิจ โดยการกระทำทั้งหมดนั้นไม่สามารถถูกผลักดันจากบุคคลทั่ว ๆ ไปได้ หากแต่เกิดจากบุคคลสำคัญขององค์กร อย่าง ผู้จัดการ ผู้บริหาร หรือทีมงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในส่วนการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะขององค์กรเป็นอาทิ

เมื่อเป็นเช่นที่เสนอไปทั้งหมดนั้น การทูตใหม่จึงหมายถึงมนทัศน์ต่อการทูตและบทบาทของนักการทูตที่ขยายออกจากการมีมนทัศน์ที่ยึดโยงกับการทูตแบบจารีตโดยตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐและกำลังเป็นที่ยอมรับในการศึกษาทางรัฐศาสตร์มากยิ่งขึ้น คือ บรรษัทข้ามชาติ เนื่องจากเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทมาอย่างยาวนานแต่เพิ่งมาได้รับความสนใจจนเกิดเป็นงานวิชาการทั้งทางด้านรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมืองตามที่ได้นำเสนอ อีกทั้งเมื่อมองในศาสตร์ของนักธุรกิจโดยตรง นั่นคือธุรกิจระหว่างประเทศที่มีเป้าหมายในการผลิตผู้ประกอบการระหว่างประเทศยิ่งทำให้เข้าใจมิติทางการทูตใหม่มากยิ่งขึ้น

³² เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2558). การเมืองกับธุรกิจ. คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม 2 (พิมพ์ครั้งที่ 2) ใน พญทิสาน ชุมพล, เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.น. 286

³³ International Mediation, **The Art of Business Diplomacy** Eillen Carroll and Karl Mackie (The Hague: The Netherlands, 2000)

ข้อเสนอแนะ

จากการอภิปรายกรอบคิดของแต่ละศาสตร์ จะเห็นได้ว่าแต่ละศาสตร์ต่างมีจุดเชื่อมโยงในการสร้างความเป็นนักการทูตในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะประเด็นเศรษฐกิจการเมือง ดังนั้น หากนำความเชื่อมโยงของแต่ละศาสตร์มาศึกษาปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ จะทำให้สามารถเข้าใจในหลายมิติอย่างแหลมคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และต่อความคาดหวังที่สูงที่สุดคือความสามารถศึกษาแนวทางการวางนโยบายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไปอีก

บรรณานุกรม

- กุลลิณี มุทธากลิน. **ประเทศไทยกับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ**. สืบค้นจาก <https://www.stou.ac.th/schoolsweb/sec/UploadedFile/60341-3.pdf>
- เคน บูธ. (2559). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เรื่องที่ต้องรู้** แปลจาก International Relations: All that Matters. แปลโดย จันจิรา สมบัติพูนศิริ กรุงเทพฯ: ศยาม.
- นรุทม์ เจริญศรี. (2556). **ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: บีบุ๊ก ก๊อปปี้ปริ้นท์.
- บรรพต กำเนิดศิริ. (2553). **ประวัติศาสตร์การทูต ตั้งแต่การประชุมที่กรุงเวียนนา ค.ศ. 1815 จนถึงจุดเริ่มต้นของสงครามเย็นปี ค.ศ. 1947**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมพงศ์ ชูมาก. (2552). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคปัจจุบัน (ทศวรรษ 1990 สู่ทศวรรษแรกแห่งศตวรรษที่ 21)**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณ ภาณุพงศ์. **การทูตและการระหว่างประเทศ**. การบรรยายพิเศษ โครงการดิเรก ชัยนาม เมโมเรียล เลคเชอร์ ซีรีส์ ปีการศึกษา 2529

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2558). การเมืองกับธุรกิจ. **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม 2**. (พิมพ์ครั้งที่ 2) ใน พงษ์ทิลาณ ชุ่มพล, เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Adam Watson. (1992). **The Evolution of international society: A comparative historical analysis**. New York: Routledge.

AMCHAM Indonesia. (2012). **Andrew White with Lin Neumann on Insight Indonesia 130412 part I**. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=y8bXNQE7S5M&t=88s>

AMCHAM Indonesia. (2012). **Andrew White with Lin Neumann on Insight Indonesia 130412 part II**. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=AA6FQ7j3NCc&t=2s>.

AMCHAM Indonesia. (2012). **Andrew White with Lin Neumann on Insight Indonesia 130412 part III VOB**. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=aex8yl_suuU.

American Chamber of Commerce in Indonesia. Retrieved from <https://www.amcham.or.id/en/home>.

Barry Maude. (2014). **International Business Negotiation: Principles and Practice**. United Kingdom: Palgrave Macmiilan.

Floris Betlem. (2012). **Business Diplomacy in International firms: An extensive literature review and results from a survey**. (Thesis of Master's Degree, School of Management and Governance, University of Twente).

Burson-Marsteller. (2018). **Twiplomacy Study 2018, Research of University of Southern California Center on Public Diplomacy**. Retrieved from <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/>.

Cargill. (n.d). **Putting Profits before people & planet**. Retrieved from

http://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/rainforestactionnetwork/legacy_url/384/ran_cargill_factsheet.pdf?1402698105.

Corneliu Bjola & Kornprobst. (2013). **Understanding International Diplomacy Theory, Practice and Ethics**. New York: Routledge.

Daryl Tarte. (2014). **Fiji: A place called home**. ANU Press.

Eillen Carroll & Karl Mackie. (2010). **International Mediation: The Art of Business Diplomacy**. Netherlands : Kluwer Law International.

Evren Köksal. (2006). **The Impact of Multinational Corporations on International Relations: A Study of American Multinationals**. (Thesis of Master's Degree, Middle East Technical University, Middle East).

G.R. Berridge. (2015). **Diplomacy Theory and Practice**. (5th ed.). New York: Palgrave Macmillan.

G.R Berridge, Lorna Lloyd and Alan James. (2012). **The Palgrave Macmillan Dictionary of Diploamcy**. Great Britain: Palgrave Macmillan.

Huub Ruël, Tim Wolters and Raymond Loohuis. (n.d.). **Business Diplomacy in multinational corporations (MNCs): An exploratory study Working paper. School of Business**. Netherland: Windesheim University of Applied Sciences.

Henry Kissinger. (1995). **Diplomacy**. New York: Simon&Schuste.

Henry Kissinger. (2014). **World Order**. London United Kingdom: Penguin Books.

Lorraine Eden, Stefanie Lenway and Douglas A. Schuler. (2005). From the Obsolescing bargain to the Political bargaining model in Robert Grosse (Eds.), **International Business and Government Relations in the 21st Century**. (pp.253-271). UK: Cambridge University Press.

- Jennifer Kesteleyn, Shaun Riordan and Huub Ruël. (2014). Introduction: Business Diplomacy. **The Hague Journal of Diplomacy**, 9, 303-309.
- Joseph M. Siracusa. (2010). **Diplomacy, A very short introduction**. New York: Oxford Press.
- John Stopford & Susan Strange. (1991). **Rival states, rival firms: Competition for world market shares**. New York: Cambridge University Press.
- Keith Hamilton and Richard Langhorne. (1995). **The Practice of Diplomacy its evolution, theory and administration**. New York: Routledge.
- Marcus Holmes. (2015). Digital Diplomacy and International Change Management. In Corneliu Bjola and Marcus (Eds.), Holmes **Digital Diplomacy Theory and practice**. New York: Roulledge.
- Michel Kostecki and Olivier Naray.Commercial. (2007). **Diplomacy and International Business**. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.
- Milan Babic, Jan Fichttner and Eelke M. Heemskerk. (2017). States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics. **The International Spectator Italian Journal of International Affairs**, 4(52), 20-43.
- Nicholas Westcott. (2008). Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations. **Oxford Internet Institute, Research Report**, Retrieved from <https://www.oii.ox.ac.uk/archive/downloads/publications/RR16.pdf>
- Olubukola S. Adesina. (2016). Foreign Policy in an era of digital diplomacy. **African Journal for the Psychological Study of Social**, 19(3), 169-189.
- Peter J. Buckley. (2011). Introduction. In Peter J. Buckley (eds.), **Business History and International Business**. New York: Routledge.

- Paul Sharp. (2009). **Diplomatic Theory of International Relations**. New York: Cambridge University Press.
- Robert F. Trager. (2017). **Diplomacy Communication and the Origins of International Order**. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Saner R. Yiu L. and Søndergaard M. (2000). Business Diplomacy management: A core competency for global companies. **The Academy of Management Executive**, 14(1), 80-92.
- Theodore H. Cohn. (2010). **Global Political Economy: Theory and Practice**. (5th ed.). United States: Pearson.
- Tom Fletcher. (2017). **The Naked Diplomat: Understanding Power and Politics in the Digital Age**. Great Britain: William Collins.
- U.S.-Indonesia Deepen Cooperation on Aviation Sign MOU on Increased Technical Aviation Support**. (2015). Retrieved from <https://id.usembassy.gov/u-s-indonesia-deepen-cooperation-on-aviation-sign-mou-on-increased-technical-aviation-support/>.
- U.S Companies Meet Indonesia Government to Discuss Trade and Investment** (2016). Retrieved from <https://www.usasean.org/press-release/2016/10/19/us-companies-meet-indonesian-government-discuss-trade-and-investment>
- US-ASEAN Business Council. (n.d.). **Indonesia** Retrieved from : <https://www.usasean.org/countries/indonesia>
- US-ASEAN Business Council. (2016). **U.S. Companies Meet Indonesia Government to Discuss Trade and Investment**. Retrieved from <https://www.usasean.org/press-release/2016/10/19/us-companies-meet-indonesian-government-discuss-trade-and-investment>

Translated Thai Reference

- A-roon Panupong. (1986). **Diplomacy and International Affairs**. [in Thai]
- Aek Tangsubwatthana. (2015). Politics and Business. **Words and Contemporary International Relations Perspective Volume 2**. (2nd ed.) in Chompol Prittisarn, Tangsubwatthana Aek. (Editors). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Bunpoat Kamnerdsiri. (2010). **Diplomat History since Vienna Conference 1815 to the beginning of Cold War 1947**. Bangkok: Thammasat University. [in Thai]
- Ken Booth. (2016). **International Relations: All that matters**. (Sombutpoonsiri Chancira, Translator) Bangkok: Siam. [in Thai]
- Koonlinee Mootakiln. (n.d). **Thailand with International Political Economy**. Retrieved from <https://www.stou.ac.th/schoolsweb/sec/UploadedFile/60341-3.pdf>. [in Thai]
- Narut Chalernsri. (2013). **International Theory**. (2nd ed.). Chiangmai: BeeBooks Copy Prince. [in Thai]
- Sompong Choomark. (2009). **Present International Relations (1990 to the first of 21st Century)** (6th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]